

Muutokset F. W. de Klerkin
ajattelussa ja ideologiassa
1972–1990

Oulun Yliopisto

Historiatieteet

Tieteiden ja aatteiden historia

Kandidaatintutkielma

6.12.2023

Eero Haimi

Sisällysluettelo

Johdanto	3
1. De Klerkin ajattelun lähtökohdat	6
2. Apartheid.....	8
3. Afrikanerinationismi ja Etelä-Afrikan reformoidut kirkot.....	12
4. Kolmikamarinen parlamentti	16
5. Nousu puoluejohtajaksi ja presidentiksi	19
Loppulause	24
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	26

Johdanto

Frederik Willem de Klerk (1936–2021) oli Etelä-Afrikan viimeinen vähemmistövallalla valittu valtiollinen presidentti vuosina 1989–1994. Hänen presidenttikautensa loputtua Etelä-Afrikka siirtyi apartheid-järjestelmästä universaaliin demokratiaan. Noustuaan presidentiksi de Klerk julisti 2. helmikuuta 1990 pitämässään puheessa vapauttavansa Nelson Mandelan tämän 27 vuotta kestäneestä vankeudesta ja sallivansa Afrikan kansalliskongressin sekä muiden aikaisemmin kiellettyjen puolueiden toiminnan maassa.¹ Toiminnastaan apartheid-järjestelmän purkamiseksi de Klerk sai Nobelin rauhanpalkinnon yhdessä Nelson Mandelan kanssa vuonna 1993.

F. W. de Klerk syntyi vanhaan afrikaaneriperheeseen ja useat hänen sukulaisistaan olivat olleet maan politiikassa mukana jo vuosikymmeniä. De Klerk syntyi pieneen hallitsevaan eliittiin, joka oli luonut apartheid-järjestelmän ja piti sitä elossa. Alkujaan de Klerk oli järjestelmän kannalla ja koki sen ajan ajattelun mukaisesti tarpeellisena Etelä-Afrikan eri kansojen oman uniikkiutensa säilyttämisessä. Kuitenkin tultuaan presidentiksi hän lopetti järjestelmän yhdessä hallituksensa kanssa ja neuvotteli demokraattiseen järjestelmään siirtymisestä muun muassa. Afrikan kansalliskongressin kanssa.

Tämän tutkielman tarkoituksena on perehtyä de Klerkin ajatteluun ja ideologiaan, sekä tutkia minkälaisia muutoksia siinä tapahtui hänen poliittisen uransa aikana. Tutkin sitä, miten ja miksi de Klerkin ajattelu ja ideologia muuttui hänen poliittisen uransa aikana.

Pyrin vastaamaan tutkimuskysymykseen hänen ajattelustaan, hänen omaelämäkertansa *The Last Trek* pohjalta ja vertailen tätä tutkimuskirjallisuudessa esitettyyn tulkintaan. Tehtäessä tutkimusta henkilön ajattelusta hänen omaelämäkertansa pohjalta on otettava erityisen tarkasti

¹ Dubow 2014, 265.

huomioon lähdekritiikki. Kun kyseessä on vielä poliitikko, on pohdittava sitä, miten rehellisesti henkilö kertoo ajattelustaan ja omasta toiminnastaan.

Lisäksi tärkeä huomioitava asia on se, että omaelämäkerrassaan de Klerk muistelee asioita, jotka tapahtuivat joskus vuosikymmeniäkin aikaisemmin. Kirjoittaessaan omaelämäkertansa de Klerk oli myös juuri jättänyt politiikan. On pohdittava, vaikuttiko tämä siihen, miten hän asiat kirjassaan esittää. Tässä tutkimuskirjallisuus onkin tärkeänä vertailukohteena. Mielenkiintona on se, millaisia samankaltaisuuksia tai ristiriitaisuuksia esiintyy de Klerkin kertoman ja tutkimuskirjallisuuden välillä.

Tutkimuskirjallisuutena olen käyttänyt kahta Etelä-Afrikkalaisen historioitsijan Hermann Giliomeen työtä *The Afrikaners: a Biography of a people* (2009) ja *The Afrikaner leaders: a supreme test of power* (2012). Ensimmäinen on historiallinen kuvaus afrikaanereiden vaiheista Kapkaupungin asuttamisesta 1600-luvulla vuoteen 2009 asti. Se tarjoaa yleiskatsauksen afrikaanereiden historiasta ja afrikaanerinationalismista, joka vaikutti myös de Klerkin ajatteluun. Toiseksi mainittu on kuvaus yksittäisten afrikaanerijohtajien motiiveista, ajattelusta ja toiminnasta näiden ollessa vallassa ja tarjoaa näin ollen hyvän näkemyksen siitä, mikä vaikutti de Klerkin ajatteluun.

Lisäksi olen käyttänyt Saul Dubowin kirjaa: *Apartheid 1948–1994* (2014) ja David Welshin kirjaa *The Rise and Fall of apartheid* (2010). Nämä tarjoavat yleiskatsauksen Apartheidin historiaan keskittyen hieman erilaisiin painotuksiin. Reformoitujen kirkkojen ideologiaa käsittelevässä luvussa olen hyödyntänyt Johann Kinghornin artikkelia: *The Theology of Separate Equality: A Critical Outline of The DRC's Position on Apartheid* (1990) ja hänen tekstiään: *Modernization and Apartheid: The Afrikaner Churches*, kirjassa: *Christianity in South Africa: A Political, Social & Cultural History*. (1997). Samasta kirjasta olen lisäksi käyttänyt Jonathan N Gerstnerin artikkelia: *A Christian Monopoly: The Reformed Church and Colonial Society under Dutch Rule*.

Tässä tutkielmassa pyrin esittämään de Klerkin ajattelun ja siihen vaikuttaneet asiat sekä mahdolliset muutokset kronologisessa järjestyksessä

aloittaen noin vuodesta 1972 jatkaen noin vuoteen 1990. Tämä aikarajaus siksi, että de Klerk aloitti politiikassa vuonna 1972 ja vuonna 1990 hän ilmoitti vapauttavansa Mandelan vankeudesta ja aloittavansa neuvottelut vapaaseen demokratiaan siirtymisestä. Itse neuvotteluista en kirjoita tämän tutkielman sisällä sillä koen, että se ansaitsisi oman opinnäytetyönsä ja olisi aiheena liian laaja käsiteltäväksi tämän työn sisällä. Olen tutkielmassa pyrkinyt myös avaamaan apartheidia sekä käsitteenä että ilmiönä ja lisäksi tuomaan esille mitä de Klerk itse ajatteli tästä. Lisäksi olen omistanut luvun afrikaanerinationalismille ja reformoiduille kirkkoille, sillä näiden ideologiat kietoutuivat yhteen ja vaikuttivat myös de Klerkin ajatteluun. Tämä opinnäytetyö on kvalitatiivinen ja tutkimusmetodina olen käyttänyt lähilukua.

1. De Klerkin ajattelun lähtökohdat

De Klerkin suvun historia Etelä-Afrikassa oli pitkä ja ulottui satojen vuosien taakse, ensimmäisiin hollantilaisiin ja ranskalaisiin hugenotteihin, jotka olivat ranskan protestanttisen kalvinistisen kirkon jäseniä ja tulivat alueelle Itä-Intian kauppakompanian mukana tai pakenivat katolisten sortoa kotimaastaan Ranskasta. De Klerkin suvun jäseniä oli jopa poltettu roviolla uskomustensa takia.² De Klerkin suvun jäseniä oli osallistunut afrikaanereiden historiassa merkittäviin tapahtumiin, kuten suureen vaellukseen, jossa tuhannet afrikaanerit olivat vaeltaneet Länsikapin provinssin alueelta eteläisen Afrikan sisäosiin paetakseen brittien imperialismia ja valtaa alueella.³

F.W. de Klerkin suvun useat jäsenet, kuten hänen enonsa sekä isänsä, olivat olleet mukana politiikassa ja paikallisen kirkon toiminnassa. Omaelämäkerrassaan de Klerk toteaa, ”että nämä ovat juureni. 18.3.1936 synnyin perheeseen, joka oli ollut tiiviisti mukana afrikaanerikansan historiallisessa kehityksessä sekä sen kamppailussa vapaudestaan.”⁴ Giliomee kirjoittaa, että de Klerk oli vankka apartheidin ja erityisesti 1980-luvulla syntyneen reformi apartheidin kannattaja. Hän syntyi transvaalilaiseen⁵ poliittiseen perheeseen. Hänen enonsa J.G Strijdom oli kansallispuolueen maakunnallinen johtaja vuodesta 1933 vuoteen 1954, jolloin hänet valittiin kansallispuolueen kansalliseen johtoon, palvelen pääministerinä vuoteen 1958. Hänen isänsä Jan de Klerk toimi Strijdomin, Vervoerdin ja Vorsterin hallitusten kabineteissa. Koulutukseltaan hän oli lakimies. Tämän koulutuksen hän oli saanut Potchefstroomin yliopistossa. Se oli ainoa yliopisto Etelä-Afrikassa, joka sai antaa oppilailleen opetusta kristillisestä näkökulmasta. Lisäksi hän oli reformoitujen kirkkojen jäsen.⁶ Dubow kirjoittaakin, että uskonnollinen konservatismi oli yksi hänen ainoista

² de Klerk 2000, 1.

³ Eng. The great trek. suom. Eero Haimi.

⁴ de Klerk 2000, 10.

⁵ Transvaal on alue itäisessä Etelä-Afrikassa.

⁶ Giliomee 2012, 282.

pysyvistä ideologista vakaumuksista.⁷ 1980-luvulla *Die Burgerin* toimittaja Piet Cillie luonnehti F.W. de Klerkiä ”pikku prinssiksi”, joka oli hyvin perillä siitä, miten pitää kiinni monarkian statuksesta ja vallasta aikomuksenaan pitää sen ristiriidat hovin sisällä. Uudistuksia tuli viivyttaa, kunnes niiden tekeminen oli välttämätöntä ja niillä oli puoluekokouksen riittävä tuki.⁸

Voidaankin todeta, sekä de Klerkin itsensä kertoman, että tutkimuskirjallisuuden perusteella, hänen syntyneen pitkän historian ja vahvan identiteetin omaavaan sukuun. Perhe johon F.W. de Klerk syntyi, voidaan laskea kuuluvaksi afrikaanerieliittiin, joka piti hallussaan poliittista valtaa. Kun otetaan vielä huomioon uskonnollinen tausta, joka oli vahvasti sidoksissa afrikaanereiden poliittiseen toimintaan, voidaan sanoa, että tämä muodosti hänen ajattelussaan vahvan perustan, jolle hänen poliittinen ideologiansa sekä identiteettinsä rakentui.

⁷ Dubow 2014, 262.

⁸ Giliomee 2012, 282.

2. Apartheid

Apartheid voidaan kääntää suomeksi tarkoittamaan erillisyyttä.⁹ Sen lisäksi, että se merkitsee fyysistä ja sosiaalista rajausta, se pitää sisällään myös moraalisen ja henkisen aspektin. Apartheid konseptina sai alkunsa reformoitujen kirkkojen lähetyssaarnaajien keskustelujen kontekstissa 1930-luvulla, saavuttaen laajempaa poliittista pääomaa 1940-luvulla.¹⁰ ”Apartheid” oli lopulta kansallispuolueen vaalislogan, joka toi vuonna 1948 valtaan radikaalin afrikaanerinationalismin kannattajat.¹¹ Tällöin apartheid terminä siirtyi politiikkaa tekevän älymystön keskusteluryhmistä suuren yleisön tietoisuuteen.¹² Huolimatta ihmisten pyynnöistä selventää mitä apartheid terminä piti sisällään, uusi hallitus oli varovainen selittäessään mitä se käytännössä tarkoitti tai miten teoria laitettaisiin käytäntöön. Oli kuitenkin kaikille selkeää, että apartheid tulisi olemaan paljon systemaattisempaa ja tiukempaa kuin olemassa oleva rotuerottelu. Institutionalisoitu rotuerottelu oli ollut osa hallituksen politiikkaa jo Etelä-Afrikan unionin luomisesta, 1910-luvulta asti.¹³ Terminä apartheidin määrittelemisen onkin hankalaa. Se muuttui jatkuvasti ja piti sisällään monia ulottuvuuksia. Vuoden 1952 Native Laws Amendment Act osa 10(1) esimerkiksi teki laittomaksi mustien afrikkalaisten 72 tuntia ylittävän oleskelun kylissä ja kaupungeissa, joissa he eivät olleet syntyneet, asuneet yli 15 vuotta tai työskennelleet samalle työnantajalle 10 vuotta.¹⁴

Apartheidin motiiveja de Klerk selittää sillä, että toisen maailmansodan jälkeen suuri joukko mustia työläisiä muutti kaupunkiin kasvavan teollisuuden tarjoamien töiden perässä. Tämän takia Etelä-Afrikan isojen kaupunkien kylkeen alkoi kasvaa isoja slummeja. Lisäksi syntyi uusi sukupolvi urbaaneja ja koulututtuneita kaupungeissa kasvaneita mustia nuoria afrikkalaisia. Tämä johti ihmisryhmien sekoittumiseen. Valkoiset

⁹ Eng. apartness tai separateness.

¹⁰ Dubow 2014, 10.

¹¹ Dubow 2014, 1.

¹² Dubow 2014, 10.

¹³ Dubow 2014, 11.

¹⁴ Dubow 2014, 62.

tunsivat olonsa uhatuksi ja syyttivät valtaa pitänyttä yhtenäisyyspuoluetta laiskasta tilanteen hoitamisesta.

Aikaisemmin afrikaanerit olivat läpikäyneet samankaltaisen prosessin, josta Kinghorn kirjoittaa: buurisodan (1899–1902) jälkeen afrikaanerit, jotka elivät lähinnä maatiloilla Etelä-Afrikan sisäosissa, olivat joutuneet hitaan mutta säälimättömän köyhtymisen prosessin kohteeksi. Tähän oli johtanut monta eri tekijää, kuten kansainvälinen ekonominen kriisi, paikalliset kuivuudet ja maaseutujen yliasutus. Tämä johti massiiviseen kaupungistumiseen lyhyessä ajassa. Köyhien valkoisten muuttaessa kaupunkeihin slummit, työttömyys ja psykologinen alemmuudentunne kasvoivat.¹⁵

Kansallispuolue lupasi, että sen apartheidpolitiikka lopettaisi mustien tulemisen kaupunkeihin. 1950-luvulla valtaan päästyään kansallispuolue institutionalisoikin jo olemassa olevia lakeja synnyttäen näin politiikan, joka hallitsisi mustien eteläafrikkalaisten elämää tulevana vuosikymmeninä.¹⁶ Giliomee toteaa lisäksi, että apartheidissa ei ollut kyse pelkästään valkoisten ylivoimasta muihin ihmisryhmiin nähden, vaan siitä mikä valkoisista ryhmistä dominoisi. Potentiaalisten afrikaaneriäänestäjien määrä ylitti potentiaalisten englanninkielisten äänestäjien määrän vuonna 1948 vain 135 000 äänestäjällä ja vuonna 1956 vain 207 000 äänestäjällä.¹⁷

De Klerk itse totesi, että kansallispuolue ei keksinyt apartheidia, vaan se oli ollut olemassa jossakin muodossa ympäri Etelä-Afrikkaa jo 1800-luvulta. Toisaalta kansallispuolueen johtama uusi hallitus sovelsi rotuerottelupolitiikkaa edeltäjiään systemaattisemmin.¹⁸ Myös Kinghorn kirjoittaa aiheesta, että apartheidin ideologioiden kuvatussa sen historiaa he aloittavat yleensä vuodesta 1625. Tämä on tosin Kinghornin mukaan ideologisesti motivoitunutta harhaanjohtamista. Luokkatietoisuutta oli toki olemassa, mutta tämä toimi enemmänkin henkilökohtaisella tasolla eikä ollut institutionalisoitua. Jakolinjat olivat enemmänkin sivistyksen ja koulutuksen kanssa yhtenäisiä. Myöhemmin ihmisryhmien sekoittuessa ja asuttaessa

¹⁵ Kinghorn 1990, 61.

¹⁶ de Klerk 2000, 14.

¹⁷ Giliomee 2009, 487.

¹⁸ de Klerk 2000, 15.

samoja alueita tarvittiin lakeja näiden jakolinjojen ylläpitämiseen. Kinghorn toteaa, että tätä voisi kutsua ”luonnolliseksi” separaatioksi eikä sitä tule sekoittaa apartheidiin.¹⁹

Apartheid syntyi toisaalta afrikaanereiden tarpeesta itsevarjeluun ja turvaksi kansallisidentiteetin säilyttämisessä. Tämä turvattiin heikentämällä mustien afrikkalaisten ja muiden ei valkoisten ihmisryhmien äänioikeutta, jotta afrikaansia äidinkielenään puhuvat voisivat saada enemmistön vaaleissa ja näin lailla turvata asemansa. Toisaalta apartheid syntyi halvan työvoiman tarpeesta, jota oli hyödynnetty jo Etelä-Afrikan timanttikaivoksilla sekä brittien että afrikaanereiden toimesta.

De Klerk kertoo hänen isänsä olleen osana apartheidpolitiikan käyttöön ottanutta hallitusta kansallispuolueen jäsenenä. Lisäksi de Klerk toteaa itse kannattaneensa apartheidia nuorena. Yhdeksi perusteluksi tälle de Klerk tarjoaa uskontoa ja sitä, että hän kuten muutkin, olivat aikansa kasvatteja. Lisäperusteluksi de Klerk tarjoaa apartheidin hyväksynnälle sen, että suurinta osaa ihmiskunnan historiasta on hallinnut toisten ihmisryhmien hyväksikäyttö ja syrjintä, ja suurin osa valtioista on ollut valmis ajamaan omia etujaan toisen ihmisryhmän kustannuksella. Nämä valtiot tai muut toimijat ovat aina löytäneet jonkin perustelun toiminnalleen, usein verhoamalla ne johonkin itseoikeuttavaan oppiin.²⁰ Tämä voidaan nähdä de Klerkin pyrkimyksenä selittää omia tekojaan ja oikeuttaa niitä muiden tekemällä pahalla ja riistolla. Giliomee kirjoittaa, että de Klerkille oli tärkeää hylätä ajatus siitä, että apartheid olisi ollut alkujaan paha ja afrikaanerinationalistit, kuten hänen enonsa ja isänsä toteuttivat politiikkaa, jonka tiesivät pahaksi. De Klerkille oli myös myöhemmin tärkeää häivyttää ajatus siitä, että henkilökohtainen herätys olisi saanut hänet hylkäämään apartheidin.²¹ Moraalilla oli lopulta vaikutus apartheidin purkamiseen, mutta vasta kun poliittinen tarve muutokselle oli tullut välttämättömäksi.²²

¹⁹ Kinghorn 1990, 58.

²⁰ de Klerk 2000, 15.

²¹ Giliomee 2012, 289.

²² Giliomee 2012, 290.

De Klerk jatkaa tätä perustelun linjaa vetoamalla muiden valtioiden koloniaaliseen historiaan. Suurimmaksi perusteluksi apartheidpolitiikalle de Klerk tarjoaa kuitenkin sitä, että he uskoivat vakaasti siihen, että ilman apartheidia valkoiset joutuisivat mustien enemmistön yliajamaksi ja tämä johtaisi afrikaanereiden itsemääräämisoikeuden menettämiseen. Lisäksi vuonna 1948 suuri osa afrikaanereista oli työläisiä ja maanviljelijöitä. Pelkona oli, että mustat afrikkalaiset, jotka olivat halvempaa työvoimaa, veisivät valkoisten työt.²³ Tämän vahvistaa myös Dubow, joka kirjoittaa, että kolme neljäsosaa kaupungeissa asuneista afrikaanereista oli työläisiä.²⁴ Iso osa tästä ryhmästä oli huonosti koulutettua. Myös Giliomee toteaa kirjassaan *The Afrikaners*, että urbaanit afrikaanerit olivat pääosin työväenluokkaisia. Noin 40 prosenttia afrikaanereista oli niin kutsutuissa työläisammateissa, kun taas 27 prosenttia työskenteli toimistoammateissa ja loput viljelivät maata.²⁵ Lisäksi Dubow kirjoittaa, että mustien hallitsemattomaksi koetun urbanisaation ja tämän valkoiselle työväestölle aiheuttaman uhan vuoksi autoritäärinen ratkaisu, jonka apartheid tarjosi, muodostui hyvin houkuttelevaksi vaihtoehdoksi hallitsevalle tilanteelle.²⁶ Voidaan siis todeta, että apartheidin motiiveina olivat yhtäältä afrikaanereiden aikaisempi taistelu kansallisesta itsemääräämisoikeudesta ja pelko sen menettämisestä. Toisaalta motivaatio oli taloudellinen. Pelättiin, että mikäli mustaa työvoimaa ei hallita niin valkoiset menettävät työnsä.

²³ de Klerk 2000, 14.

²⁴ Dubow 2014, 5.

²⁵ Giliomee 2009, 489.

²⁶ Dubow 2014, 5.

3. Afrikanerintionalismi ja Etelä-Afrikan reformoidut kirkot

Saul Dubowin mukaan afrikanerintionalismin aatteellista ydintä olivat yhtenäisyys ja ylpeys afrikanerikansaa kohtaan, kristillisnationalismi, anti-imperialismi sekä republikanismi.²⁷ Se syntyi buurisotien jälkeen löydettyään hedelmällisen maaperän juuri voitetuista afrikanereista. Welsh kirjoittaa: ”Vuoden 1902 jälkeen hävinneiden buuritasavaltojen afrikanerit osoittivat monia valloitetun kansan oireita: köyhtyneitä, voitettuja, epätoivoisia, matalamoraalisia ja voimakkaan alemmuuskompleksin omaavia”.²⁸ He olivat kohtaamassa todellisen vaaran oman kulttuurinsa häviämisestä, voittajan ylivoimaisten instituutioiden ja kulttuurin edessä. Monelle maatilansa menettäneelle afrikanerille ainoa vaihtoehto oli brittien hallitsemiin kaupunkeihin muuttaminen. Welsh jatkaa: ”nopea sosiaalinen muutos, köyhyys, mukaan lukien huomattava ekonominen epätasa-arvo brittien ja afrikanereiden välillä ja oletettu uhka afrikaneri identiteetille olivat sulatusastia, josta uusi radikaali afrikanerintionalismi ilmestyi.”²⁹ Afrikanerintionalismi siis syntyi koetusta uhasta afrikanereiden identiteetille ja olemassaololle, jota poliitikot myöhemmin hyödynsivät päästäkseen valtaan ja valtaan päästyään käyttivät tätä pelkoa apartheid-järjestelmän pystyttämiseen.

Reformoitujen kirkkojen usko, kalvinismi, oli yksi protestanttisen reformaation pääsuuntauksista.³⁰ Vuonna 1529 pidetyn Marburgin uskontokeskustelun jälkeen reformaatio oli jakautunut sen kolmeen pääsuuntaukseen: Luterilaisiin, Anabaptisteihin ja reformoituihin. Luterilaisuus dominoi Saksan ja Skandinavian protestanttisia kirkkoja ja reformaatioliikkeestä tuli johtava protestanttinen suuntaus Ranskassa, Sveitsissä, Isossa-Britanniassa, Alankomaissa, Unkarissa ja joissain osissa

²⁷ Dubow 2014, 3.

²⁸ Welsh 2010, Luku 1. Kirjassa ei ole sivunumeroita, joten olen merkinnyt vain luvun.

²⁹ Welsh 2010 Luku 1.

³⁰ Gerstner 1997, 16.

Saksaa.³¹ Etelä-Afrikkaan reformoidut kirkot saapuivat Hollannin Itä-Intian kauppakompanian ja ensimmäisten alankomaalaisten siirtolaisten mukana.

Reformoitujen kirkkojen teologian sulautuminen ja lopulta hybridisaatio afrikaanerinationalismiin kanssa oli lopulta tosiasia. Teologisten ideoiden sisällyttäminen kansallisliikkeeseen 1940-luvulle tultaessa oli huomattava. Kansallispuolue, joka perustettiin vuonna 1914, keskittyi olemassaolonsa ensimmäisten kolmen vuosikymmenen aikana poliittisiin aiheisiin kuten afrikaansin kielen opetukseen kouluissa, brittiläiseen kansanyhteisöön ja afrikaanereiden taloudelliseen nousuun. Kristillisnationalististen teemojen korostaminen 1930-luvun puolivälistä eteenpäin edusti uutta vaihetta, sillä se toi keskusteluun teologisen ulottuvuuden, joka antoi afrikaanereille uniikin tarkoituksen Etelä-Afrikan kansojen joukossa.³²

Reformoitujen kirkkojen kanta oli alun perin yleisinhimillinen ja tasa-arvoa kannattava. Afrikaanereiden sosiaalisen kamppailun kontekstissa sen kannaksi muotoutui kuitenkin 1930-luvulla seuraavasta kappaleesta hyvin esille tuleva aatepohja, jolla oli myöhemmin vaikutusta apartheidin ideologien ajatteluun.

Afrikaanereiden perinteinen pelko mustan ja valkoisen ”tasa-arvoistamisesta” johtuu hänen inhostaan rotujen sekoittumista ja kaikkea sitä mikä siihen voi johtaa kohtaan. Toisaalta kirkko ei kiellä alkuperäisasukkailta ja värillisiltä niin korkeaa sosiaalista asemaa kuin he voivat saavuttaa. Jokaisella kansalla on oikeus olla oma itsensä ja yrittää kohottaa ja kehittää itseään. Siten kirkko hylkää sosiaalisen tasa-arvon siinä mielessä, että rotujen väliset erot kielletään. Kirkko haluaisi edistää sosiaalista eriytymistä ja henkistä tai kulttuurista eriytymistä.³³

³¹ Gerstner 1997, 17

³² Dubow 2014, 23.

³³ Kinghorn 1990, 61. suom. Eero Haimi.

Kirkon mielipiteet voidaan nähdä myös osana afrikaanereiden yritystä nostaa itsensä ylös sosiaalisesta kurjuudesta. Tätä ideologiaa mukailleen pastori P.J.S de Klerk kirjoitti vuonna 1939:

Tasa-arvo johtaa molempien rotujen nöyryytykseen. Seka-avioliitot korkeamman sivistyksen kristittyjen kansojen ja alempien kansojen välillä sotivat jumalan sanaa vastaan. Tämä ei ole vähempää kuin rikos, varsinkin kun otamme huomioon hyvin selkeät jakolinjat rotujen välillä maassamme. Voortrekkerit³⁴ suojelivat itseään jatkuvasti tällaiselta sekoittumiselta ja heidän tekojensa vuoksi afrikaanerikansa on säilynyt puhtaana kristittynä rotuna tähän päivään asti.³⁵

Yllä mainitussa kappaleessa ei kuitenkaan ole mainintaa siitä, että voortrekkerieillä oli mukanaan palvelijoita ja orjia, jotka kuuluivat muun muassa khoisankansaan ja merkittävää sekoittumista näiden ja afrikaanereiden välillä oli tapahtunut jo aikaisemmin. Värillisiksi³⁶ kutsuttu ihmisryhmä, joka puhui äidinkielenään usein afrikaansia, syntyi tästä sekoittumisesta.

Reformoidut kirkot erosivat lopulta apartheidpolitiikasta vuosien 1986 ja 1990 kirkolliskokouksissa. Vuonna 1986 se julisti, että kirkko oli avoin kaikille ihonväristä riippumatta. Se päätti muodollisesti perustaa rotupolitiikkansa uudelle testamentille muistuttaen jäseniään siitä, että rotu ei näytellyt mitään osaa tässä osassa pyhää kirjoitusta. Kirkolliskokous myönsi, että se oli erehtynyt oikeuttaessaan rotuerottelun raamatullisesti ja välttäänsä tämän myöntämisen aikaisemmin.³⁷

Reformoitujen kirkkojen sisällä oli jo aikaisemmin ollut erimielisyyttä apartheidin ideologiaa kohtaan. Kun vuonna 1960 poliisi tappoi 68 naista ja lasta, jotka protestoivat passilakeja vastaan Sharpevillessä, nämä epäilyt voimistuivat. Kirkkojen maailmankokous organisoivat vuoden 1960 joulukuussa

³⁴ Voortrekkerit on nimitys, jolla kutsuttiin suureen vaellukseen 1830-luvulla osallistuneita afrikaanereita. Suom. esivaeltaja. suom. Eero Haimi.

³⁵ Kinghorn 1990, 62.

³⁶ Värilliset ovat länsikapin alueella alkunsa saanut ihmisryhmä, joka puhui äidinkielenään usein afrikaansia ja sillä oli kulttuurisia siteitä valkoisiin afrikaanereihin.

³⁷ Giliomee 2012, 251.

keskustelutilaisuuden Etelä-Afrikan tilanteesta. Keskustelu johti yhteen suurimmista väittelyistä Afrikanerikansan historiassa. Vaikka neuvonanto ei vedonnut yleisen integraation puolesta, se oli silti konfliktissa pääministeri Verwoerdin totaalisen separaation politiikan kanssa. Tärkeimpänä asiana neuvonanto tunnusti kaikki Etelä-Afrikan rodut alkuperäisinä ja sen kansalaisina ja vaati kaikille tasapuolista oikeutta osallistua maan poliittiseen elämään ja jakaa sen mukanaan tuomat velvollisuudet, palkinnot ja etuoikeudet, joita kansalaisuus toi mukanaan. Se totesi myös, että seka-avioliittojen kiellolle ei ollut mitään pyhistä kirjoituksista löytyvää pohjaa. Verwoerdille ja muulle Afrikanerielitille tämä tarkoitti petturuutta. Uudenvuoden puheessaan Verwoerd kehotti kirkkoa hankkiutumaan eroon pettureista ja neuvonantoon osallistujista ja kirkko tekikin näin.³⁸

Kuitenkin pohja epäilyille kirkon sisällä oli luotu ja se nousi uudestaan pinnalle vuoden 1976 Soweton kansannousun myötä. Ensimmäistä kertaa kirkon johtajat myönsivät, että hallitus oli tehnyt useita virheitä ja ajan vallitsen ilmapiirin mukaisesti, se päätti vuoden 1982 kirkolliskokouksessa arvioida uudelleen vuoden 1974 virallista dokumenttia koskien sosiaalipoliittisia kysymyksiä. Seuraavassa kirkolliskokouksessa vuonna 1986 hyväksyttiin uusi poliittinen asiakirja, jota hiottiin vuoden 1990 kokouksessa.³⁹ Dokumentissa todettiin, että vaikka ihmisoikeuksia käsitteenä ei löydy Raamatusta, se on silti havaittavissa kaikkialla pyhässä kirjoituksessa. Ihmisoikeuksien oli nyt hyväksytty olevan linjassa Raamatun lakien kanssa. Kinghorn esittää, että tämä oli mahdollista sillä valtaosa Afrikanereista ei enää vastustanut modernisaatiota. Kaupunki oli osoittautunut Afrikanereiden pelastukseksi ja apartheidin positiivinen syrjintä valkoisten hyväksi oli ratkaissut köyhien valkoisten ongelman jo 1960-luvulla. Afrikanerit ja heidän kirkkonsa olivat kasvaneet vauraksi, ja tämä mahdollisti antimodernistisesta retoriikasta ja rotusyrjinnästä luopumisen kirkon näkökulmasta.⁴⁰

³⁸ Kinghorn 1997, 149.

³⁹ Kinghorn 1997, 149.

⁴⁰ Kinghorn 1997, 151.

4. Kolmikamarinen parlamentti

De Klerk ajoitti poliittisen kääntymisensä ajankohdaksi vuoden 1986.⁴¹ Tällöin hän työskenteli Etelä-Afrikan kolmikamarisessa parlamentissa, jossa intialaisilla ja värillisillä oli oma edustuksensa ja he saivat ottaa kantaa Etelä-Afrikan yhteisiin asioihin ja päättää omista asioistaan. Käytännössä valta oli kuitenkin afrikaanereilla ja muilla valkoisilla, sillä äänestettäessä heillä oli aina enemmistö. Mustat afrikkalaiset oli tästä parlamentista jätetty pois, eikä heillä ollut mahdollisuutta osallistua sen päätöksentekoon. Parlamentin paikat oli jaettu seuraavasti: valkoiset 178 paikkaa, värilliset 80 paikkaa ja intialaiset 40 paikkaa.⁴² Kolmikamarinen parlamentti oli yksi presidentti P.W. Bothan uudistuksista, jotka alkoivat 1970-luvun lopulla ja muuttui laiksi vuoden 1983 perustuslain uudistuksessa. Welsh on todennut, että Bothan uudistukset eivät olleet täysin kosmeettisia vaan osa niistä poisti apartheidjärjestyksen pilareita ja ideologisia osa-alueita. Hänen tärkein uudistuksensa, kolmikamarinen parlamentti oli kuitenkin epäonnistuminen, joka myöhemmin nopeutti apartheidin loppumista.⁴³ Tämän perusteena voidaan nähdä se, että vaikka kolmikamariseen parlamenttiin osallistuneilla ryhmillä oli nyt edustus ja he saivat päättää omista asioistaan, joka oli tärkeä osa apartheidin ideologiaa, eivät he saaneet vaikuttaa yhteisiin asioihin. He saivat kuitenkin äänensä kuuluvaksi.

De Klerk itse oli tyytyväinen uuteen perustuslakiin ja kolmikamariseen parlamenttiin. Hän oli ollut mukana luomassa uutta perustuslakia.⁴⁴ De Klerkin oma poliittinen asema muuttui, sillä hänestä tuli parlamentin ministerineuvoston puheenjohtaja vuonna 1986. ”Tehtäväni oli hallinnoida ja puolustaa valkoisten intressejä kabinetissa vuoden 1983 perustuslain mukaisesti. Tämä käytännössä teki minusta valkoisen kansaosan

⁴¹ Giliomee 2012, 291.

⁴² Welsh 2010 Luku 7.

⁴³ Welsh 2010 Luku 7.

⁴⁴ de Klerk 2000, 94.

pääministerin.”⁴⁵ Tässä roolissa de Klerk puolusti valkoisten oikeuksia parlamentissa, mutta myös puoluetta äärioikeiston hyökkäyksiltä ja joutui näin usein konfliktiin sekä oman puolueen kollegoiden että presidentti Bothan kanssa. De Klerk itse koki, että vaikka hän työskenteli hallituksen opetusministerinä ja samanaikaisesti perustuslain uudistusten edistämiseksi media leimasi hänet *verkrampteksi*⁴⁶ imago, josta hän pääsi eroon vasta tultuaan kansallispuolueenjohtajaksi vuonna 1989.

Poliittisen kääntymisen syyksi de Klerk kertoo sen, että työskennellessään intialaisten ja värillisten väestöryhmien kanssa hän kohtasi ensimmäistä kertaa kasvotusten näiden huolet ja valitukset tilanteestaan sekä kritiikkiä toimintaansa kohtaan. Hän lisäsi, että toiminta opetusministerinä oli hänelle käänteentekevää. ”Olin vastuussa kaikille ryhmille tärkeästä asiasta. Heidän lastensa opetuksesta, mutta minun oli tehtävä näin rodullisen epätasa-arvon puitteissa.” de Klerk lisää, että tämä muutti syvästi hänen filosofiaansa ja asenteitaan. ”Tulin tulokseen, että minkäänlaista muutosta ei voisi tapahtua ilman rodullisen epätasa-arvon poistamista. Yhteiset arvot olivat tärkeämpiä kuin ihonväri tai rotu.”⁴⁷ On kuitenkin epäselvää, onko kaikki tämä vain myöhemmin muistelmissa esitetty näkemys vai oikea ajattelun ja asenteiden muutos.

Vuoteen 1989 tultaessa hän kertoi näkemyksistään seuraavasti:

Vuoden 1989 alkuun mennessä olin työskennellyt 10 vuotta kabinetissa ja eri vaiheissa pitänyt hallussani seitsemää eri salkkua. Olin saanut merkittävää kokemusta ja ollut mukana tekemässä useita eri uudistusaloitteita. Yhdessä kollegoideni kanssa olin pyrkinyt parantamaan kaikkien eteläafrikkalaisten elämää. Tämän prosessin aikana olimme tehneet merkittävää edistystä, mutta myös vakavia virheitä. Suuri osa näistä virheistä johtui yrityksestämme johtaa Etelä-Afrikkaa rodullisin perustein. Vuosien saatossa tulin yhä vakuuttuneemmaksi siitä, että meidän tulisi irrottaa itsemme

⁴⁵ de Klerk 2000, 96.

⁴⁶ Verkrampte on afrikaansia ja tarkoittaa konservatiivia. de Klerk 2000, 96.

⁴⁷ de Klerk, 97.

*tästä tilanteesta mutta tavalla, joka ei johtaisi katastrofiin
omalle tai muille kansoille maassamme.⁴⁸*

⁴⁸ de Klerk 2000, 78.

5. Nousu puoluejohtajaksi ja presidentiksi

Vuonna 1989 tilanne kansallispuolueen sisällä muuttui äkisti. Keskiviikkona 18. tammikuuta 1989 Presidentti P.W Botha kärsi aivoverenvuodon, jonka seurauksena hän joutui vetäytymään presidentin tehtävän hoidosta. Presidentin kansliasta annettiin ymmärtää, että kohtaus ei ollut vakava ja Botha oli toipumassa. Ilmassa oli kuitenkin suurta epätietoisuutta. 24. tammikuuta Botha pääsi sairaalasta. Hänen toimistonsa ilmoitti, että presidentti vetäytyisi kuudeksi viikoksi ennen töidensä jatkamista. Joka tapauksessa spekulatiot hänen terveydestään ja kyvystä hoitaa presidentin tehtävää jatkuivat. Tämä oli tilanne 2. helmikuuta, kansallisen puolueen kokoontuessa ensimmäistä kertaa vuonna 1989, kirjoittaa de Klerk. Myöhemmin presidentti Botha toimitti puoluekokoukselle kirjeen, jossa kertoi eroavansa puoluejohtajan paikalta, mutta ei presidentin tehtävästä.⁴⁹

De Klerk kirjoittaa ehdottaneensa, että puoluejohtajat vetäytyisivät pohtimaan tilannetta, muiden jatkaessa töitään, ja lyhyen pohdinnan jälkeen ehdotus hyväksyttiin. Pohdinnan jälkeen kolme ehdotusta tuli esille. De Klerk ehdotti, että vaalikokousta jatkettaisiin ja uusi puoluejohtaja valittaisiin välittömästi. Ministeri Heunis ehdotti, että kokousta lykättäisiin keskustelua ja harkintaa varten. Ministeri Pik Botha ehdotti, että kansallisen puolueen johtajien tulisi päästä sopimukseen seuraavasta johtajasta ja suositella, että vaalikokous valitsisi yksimielisesti tämän.⁵⁰

De Klerkin ehdotus hyväksyttiin ja hänet valittiin lopulta uudeksi puoluejohtajaksi 69 äänellä, kun paikalla oli 130 äänioikeutettua. Toiseksi tullut Barent du Plessis sai äänistä 61. Tarvittava äänimäärä voittoon oli 66. de Klerk toteaa, että äänestyskäyttäytyminen piti sisällään mielenkiintoisen viestin. Hän kertoo tulkinneensa sitä niin, että puolueen sisällä oli kiireellinen halu uudistukselle. Du Plessiksen vahva tulos vaaleissa johtui de Klerkin

⁴⁹ de Klerk 2000, 131.

⁵⁰ de Klerk 2000, 131.

mukaan hänen imagostaan *verligtenä*⁵¹ kun taas häntä itseään pidettiin enemmän poliittisen keskustan ehdokkaana.⁵²

Välittömästi vaalien jälkeen de Klerk piti puheen, jossa hän painotti uudistuksen tarvetta. ”Sanoin, että olemme tulleet pisteeseen, jossa meidän täytyy tehdä rohkeita aloitteita”. Lisäksi de Klerk kirjoittaa: ”Sitouduin vapauttamaan puolueen niistä kulmista, johon meidät oli ajettu tai olimme itsemme ajaneet. Kun sanoin, että meidän täytyisi ottaa tarkkaan harkittu kvanttihyppy saavuttaaksemme tämän, joku kokouksesta huusi, hyppää F.W.! Hyppää! ”.⁵³

De Klerkin valinnasta kansallispuolueen johtajaksi seurasi valtataistelu istuvan presidentin P.W. Bothan kanssa. de Klerk kirjoittaa: ”Ratkaiseva kysymys puoluejohtajaksi valintani jälkeen oli, kuka johtaisi. Valtiollinen presidentti, joka oli eronnut poliittisesta valtapohjastaan, vai puolueenjohtaja, joka johti enemmistöä parlamentissa”. Kansallisella puolueella, jolla oli suuri enemmistö parlamentissa, oli voimakas traditio siitä, että sen johtaja oli puolueen politiikan viimeinen tulkitsija. Se oli tottunut siihen, että puolueen johtajalla tuli olla kaikki tarvittava valta toteuttaa puolueen politiikkaa. Yhtäkkiä oli syntynyt tilanne, jossa valtiollisella presidentillä oli kaikki perustuslaillinen valta, mutta hän ei ollut enää sidottu enemmistöpuolueeseen, jolla oli poliittinen valta. Mitä tapahtuisi, mikäli presidentti kieltäytyisi noudattamasta kansallisen puolueen poliittisia ohjeita?⁵⁴ Lopulta P.W. Botha vetäytyi presidentin tehtävästä 14. elokuuta, kun käytännössä koko kabinetti pyysi häntä tekemään näin. De Klerk vannoi virkavalansa virkaatekevänä presidenttinä 15. elokuuta 1989.⁵⁵

Syyskuun 6. päivän vaaleihin kansallinen puolue lähti suunnitelmalla, jota kohti puolueen oli tarkoitus pyrkiä seuraavien viiden vuoden aikana. Se ehdotti moniarvoista ohjelmaa heterogeeniselle yhteiskunnalle todeten, että demokratia voi toimia vain, mikäli yhteisistä arvoista ja sopimusalueista päästäisiin sopuun sen kansalaisten kesken. Se lupasi, että neuvottelisi

⁵¹ Verligte on afrikaansia ja tarkoittaa valistunutta. suom. Eero Haimi.

⁵² de Klerk 2000, 134.

⁵³ de Klerk 2000, 134.

⁵⁴ de Klerk 2000, 136.

⁵⁵ Giliomee 2012, 277.

johtajien kanssa kautta linjan tavoitteenaan uuden järjestyksen luominen. Giliomee kuitenkin huomauttaa, että dokumentti piti sisällään paljon kohtia, joihin voitaisiin viitata ”reformiapartheidina”, eli uudistuksia, jotka pitivät kiinni apartheidin ideologiasta. Se totesi, että ryhmien monimuotoisuus täytyisi ottaa huomioon ja ryhmien tulisi säilyttää itsemääräämisoikeutensa omissa asioissaan ja yhteisistä asioista päätettäessä tulisi valta jakaa. Ryhmäidentiteettiään voisi muuttaa, kunhan vastaanottava ryhmä hyväksyisi tämän. Ryhmäalueet⁵⁶ tulisi säilyttää niiden oman yhteisöllisen elämän säilyttämiseksi mutta vapaita asutusalueita tehtäisiin ja näihin saisi muuttaa, kun asukkaita olisi konsultoitu ensin.⁵⁷

De Klerk itse kirjoittaa vaalikampanjasta seuraavasti:

*Vaaleissa kampanjoimme suoraviivaisella uudistusallustalla. Kansallinen puolue johdollani oli tiivistänyt uudistusohjelmamme kuuteen päätavoitteeseen: pyysimme mandaattia poliittisen prosessin normalisointiin; rotusyrjinnän poistamiseksi; uuden perustuslain neuvottelemiseksi; taloudellisen tehokkuuden edistämiseksi; ja epäluottamuksen poistamiseksi rakentamalla siltoja jakautuneiden yhteisöjen välille.*⁵⁸

*Lopulta voitimme vaalit selvästi, joskin vähentyneellä enemmistöllä. Joka tapauksessa se oli tarpeeksi iso ja vahva tarjotakseen selkeän mandaatin uudistusten jatkamiselle ja uuden jaon luomiselle. Olin päättänyt toteuttaa tämän mandaatin kaikella olemassa olevalla tarmollani.*⁵⁹

Tämä oli viimeinen Etelä-Afrikassa rodullisin perustein käyty vaali.⁶⁰ de Klerk vannoi presidentin virkavalansa 14. syyskuuta 1989. Virkaanastujaispuheessaan hän lupasi hallituksen tekevän kaikkensa

⁵⁶ Ryhmäaluelaki vuodelta 1950 oli Etelä-Afrikan parlamentin säätämä laki, joka kuului maan apartheid-järjestelmään. Lain perusteella Etelä-Afrikka jaettiin eri roduille varattuihin alueisiin. Se rajasi maanomistusoikeuden tietyille ihmisryhmälle tietyllä alueella. Giliomee 2009, 505.

⁵⁷ Giliomee 2012, 296.

⁵⁸ de Klerk 2000, 147.

⁵⁹ de Klerk 2000, 148.

⁶⁰ de Klerk 2000, 148.

sovinnon edistämiseksi ja neuvottelujen aloittamiseksi ja uuden perustuslain luomiseksi, joka tyydyttäisi kaikkia osapuolia.⁶¹

2. Helmikuuta 1990 pitämässään puheessa de Klerk vapautti Mandelan tämän 27-vuotta kestäneestä vankeudesta ja salli Afrikan kansalliskongressin ja Etelä-Afrikan kommunistisen puolueen toiminnan, useiden pienempien toimijoiden ohella. Perusteluksi pitämälleen puheelle de Klerk kertoo sen, että hänen oli tehtävä paradigman muutos. ”Tein tämän siksi, että meillä oli vähäiset mahdollisuudet onnistua tulevissa neuvotteluissa, mikäli emme ottaisi aloitetta heti alussa ja vakuuttaisi tärkeimpiä tekijöitä siitä, että emme neuvotelleet paineen alla vaan uskomustemme vahvuudesta.”⁶² Giliomee toteaa, että Berliinin muurin murtuminen, joka ennakoi kommunistien kuolinkamppailun alkua, tarjosi de Klerkille ”Jumalan lähettämän mahdollisuuden”. Kansallispuolue pystyi nyt kertomaan äänestäjilleen, että ilman Neuvostoliiton tukea Afrikan kansalliskongressi ja sen liittolainen, Etelä-Afrikan kommunistinen puolue, eivät enää muodostaneet uhkaa yleiselle järjestykselle. De Klerk pystyi nyt myös argumentoimaan, että kommunismi aatteena oli osoitettu vääräksi ja täten Afrikan kansalliskongressin olisi pakko hyväksyä vapaa markkinatalous, omaisuus oikeudet ja muut investointi ystävälliset politiikat. Toisaalta muurin murtuminen oli kaksiteräinen miekka. Antikommunismi oli pitkään syy siihen, että läntiset maat hyväksyivät ja tukivat valkoisten ylivaltaa Etelä-Afrikassa. Kommunismin katoaminen uhkana ja Afrikan kansalliskongressin luopuminen kansallistamisen politiikasta sai Etelä-Afrikan hallituksen antikommunistisen politiikan vaikuttamaan vanhentuneelta ja riisui siltä sen voimakkaimman argumentin, jolla se oli pystynyt saamaan läntiset valtiot painostamaan Afrikan kansalliskongressia hyväksymään vallan jakamisen.⁶³

Myöhemmin de Klerk neuvotteli Mandelan edustaman Afrikan kansalliskongressin kanssa demokraattiseen järjestelmään siirtymisestä. Neuvotteluiden motiiveista Giliomee kirjoittaa seuraavasti: ”de Klerk ei lähtenyt neuvotteluihin aikomuksenaan luovuttaa kaikkea valtaa”. Hyvä

⁶¹ Giliomee 2012, 297.

⁶² de Klerk 2000, 163.

⁶³ Giliomee 2009, 629.

arvioitsija tässä asiassa oli Nelson Mandela, joka vietti de Klerkin kanssa useita tunteja kahdenkeskisissä neuvotteluissa. ”De Klerk ei ollut missään nimessä suuri vapauttaja, vaan varovainen pragmaatikko” lähde. Hän ei tehnyt mitään uudistuksia aikomuksenaan laittaa itseään ulos vallasta. Hän teki ne täysin päinvastaisesta syystä: varmistaakseen afrikaanereille valtaa tulevassa vallanjaossa. Hän oli jyrkästi enemmistövaltaa vastaan koska se lopettaisi valkoisten dominoinnin yhdellä iskulla.” Vaikka hän oli valmis antamaan mustien enemmistön äänestää ja luoda lainsäädäntöä hän halusi luoda systeemin, jossa valta jaettaisiin ja joka säilyttäisi muokattuna vähemmistövallan Etelä-Afrikassa⁶⁴

⁶⁴ Giliomee 2012, 313.

Loppulause

Perehtyessäni de Klerkin ajatteluun hänen omaelämäkertansa ja tutkimuskirjallisuuden perusteella, rakentuu hänestä mielestäni ristiriitainen kuva. Hän on omaelämäkerrassaan rehellinen siitä, että oli aluksi vankka apartheidin kannattaja ja piti järjestelmää hyvänä. Tässä mielestäni näkyy ajan valkoisten ja poliitikkojen yleinen alentuva asenne muihin ihmisryhmiin Etelä-Afrikassa. Toisaalta oli ollut kyse afrikaanereiden omasta säilymisestä ihmisryhmänä, mutta toisaalta muiden ryhmien pitämisestä alisteisessa asemassa. Olihan yksi perustelu ollut, että pitämällä ihmisryhmät erillään voitiin heille taata se, että heidän kehityksensä tapahtuisi ”luonnollisella” tavalla. Mitä tämä luonnollinen tarkoittaa on sitten eri kysymys. Joka tapauksessa tutkimuskirjallisuus on yhtä mieltä siitä, mitkä de Klerkin arvot tämän poliittisen uran alussa olivat.

Mielenkiintoinen huomio oli myös, miten syvästi reformoitujen kirkkojen teologinen ideologia sekoittui afrikaanerinationalismiin ja sitä kautta apartheidin ideologiaan. Ei liene ensimmäinen kerta ihmiskunnan historiassa, kun toisten ihmisten alistamista perustellaan uskonnolla. Näihin aiheisiin tutustuminen tarjoaa kuitenkin laajempaa ymmärrystä siihen mistä tekijöistä ja niiden sekoittumisesta apartheidin ideologia kumpusi.

Tutkielman perusteella on haastavaa todeta, tapahtuiko de Klerkin ajattelussa todella mitään käännteentekevää muutosta. Omaelämäkerrassaan hän kyllä kertoo kokeneensa muutoksen ajattelussaan, viimeistään työskennellessään kolmikamarisessa parlamentissa. Tutkimuskirjallisuuden perusteella on kuitenkin ristiriitaisuutta siitä, oliko kyseessä todellinen ajattelun muutos vai oliko kaikki poliittista pragmatismia, jonka vuoksi hänestä lopulta tuli kansallispuolueen johtaja. Tutkimuskirjallisuutta ja de Klerkin omaelämäkertaa vertaillen on huomattavaa, että de Klerk itse mainitsee harvoin, jos koskaan ulkoisten tekijöiden vaikutukset omaan päätöksentekoonsa. Hän mainitsee kylläkin Berliinin muurin murtumisen ja Etelä-Afrikan väestöpohjan muutokset vaikuttavina tekijöinä hänen ajatteluunsa. Berliinin muurin murtuminen mahdollisti antikommunistisesta

retoriikasta luopumisen ja helpotti Afrikan kansalliskongressin kanssa neuvotteluja, sillä sen vanha tukija Neuvostoliitto ei enää pystynyt tarjoamaan samanlaista tukea, eikä näin ollut enää uhka. On kuitenkin todettavissa, että de Klerk yritti säilyttää valkoisille ja muille ihmisryhmille joitain itsemääräämisoikeuksia, jotka voidaan tulkita tavoitteeksi säilyttää osia apartheidjärjestelmästä. Selvää on, että de Klerk oli taitava poliittinen toimija, joka tulkitsi ajan tilannetta ja tarttui tilaisuuteen viedä Etelä-Afrikka pois aikaisemmasta järjestelmästä. On laskettava hänen ja kansallispuoleen onnistumiseksi, että järjestelmästä pystyttiin siirtymään pois ilman suurempaa väkivaltaa tai sisällissotaa.

Olen jättänyt tästä kandidaatintutkielmasta pois neuvottelut demokraattiseen järjestelmään siirtymisestä, sillä koin, että se olisi kasvattanut työn laajuutta liian suureksi tämän tutkielman mittapuulla. Tämä tarjoaisikin hyvän jatkotutkimusaiheen. Samoin kysymys, miksi ja miten vähemmistövaltaa pitävät tahot luopuvat vallasta? Jatkotutkimuksen aiheena mielenkiintoista olisi myös syventyä afrikaanerinationalismiin sekä apartheidin ja reformoitujen kirkkojen ideologioihin ja niiden yhteenkietoutumiseen. Aihetta voisi tutkia myös pienempien, kulisissa toimineiden henkilöiden tai Afrikan kansalliskongressin näkökulmasta.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I. Lähteet

De Klerk, F.W 2000: *The Last Trek: A New Beginning*. Pan Books.

II. Tutkimuskirjallisuus

Dubow, Saul 2014: *Apartheid 1948–1994*. Oxford University Press.

Gerstner, Jonathan N 1997: “A Christian Monopoly: The Reformed Church and Colonial Society Under Dutch Rule”. *Christianity in South Africa: A Political, Social & Cultural History*. s. 16-31. Edited and compiled by Richard Elphick & Rodney Davenport. Credo Press.

Giliomee, Hermann 2009: *The Afrikaners: Biography of a People*. University of Virginia Press.

Giliomee, Hermann 2012: *The last Afrikaner leaders: a supreme test of power*. Tafelberg.

Kinghorn, Johann 1990: “The Theology of Separate Equality: A Critical Outline of the DRC’s Position on Apartheid”. s. 57-80. In: Prozesky, M. (eds) *Christianity Amidst Apartheid*. Palgrave Macmillan.

Kinghorn, Johann 1997: “Modernization and Apartheid: The Afrikaner Churches”. *Christianity in South Africa: A Political, Social & Cultural History*. s. 135-155. Edited and compiled by Richard Elphick & Rodney Davenport. Credo Press.

Welsh, David 2010: *The Rise and Fall of Apartheid: From Racial Domination to Majority Rule*. Jonathan Ball.